

Dr. Vasile MĂRCULEȚ¹

MARTIRII MILITARI DE LA DUNĂREA DE JOS DIN SECOLUL AL IV-LEA ȘI CONTEXTUL PĂTIMIRII LOR

Persecuția împotriva creștinilor din secolul al IV-lea cunoaște două perioade de maximă intensitate, separate de Edictul de la Mediolanum, din ianuarie-februarie 313. O primă etapă o reprezintă persecuția declanșată de împăratul Diocletianus (284-305) între 303 și 305, prelungită apoi de succesorul său, Galerius (294-311), până în anul 311. Ceea ce caracterizează persecuția din această perioadă este faptul că măsurile împotriva creștinilor au fost aplicate pe întregul teritoriu al Imperiului Roman. Persecuția împotriva creștinilor din timpul celei de-a doua etape, desfășurată la scurt timp după așa-numita „Pace a Bisericii”, instaurată de Edictul de la Mediolanum, a fost declanșată de Licinius (308-324), *augustus* în *pars Orientis*. Desfășurată între c. 319/320 și c. 323/324, persecuția a vizat exclusiv provinciile jumătății răsăritene ale Imperiului Roman, aflate sub jurisdicția lui Licinius. Persecuțiile împotriva creștinilor aveau să fie reluate între 361 și 363 în timpul scurtei domnii a lui Julianus Apostata (361-363). Provinciile de la Dunărea de Jos au suportat rigorele măsurilor anticreștine în timpul tuturor persecuțiilor din secolul al IV-lea.

Politica împăraților persecutori din secolul al IV-lea

În perioada primului sfert al secolului al IV-lea, cea supusă analizei noastre, în provinciile romane de la Dunărea de Jos – Dacia Ripensis, Moesia Secunda și Scythia Minor – au staționat un număr apreciabil de trupe, dispuse, mai ales pe *limes-ul danubian*, dar și în interior. O asemenea concentrare de forțe militare romane în zonă a fost impusă de importanța geopolitică și strategică a provinciilor dunărene, situate la hotarul imperiului cu *Barbaricum*, care începuse să se miște amenințător pentru *orbis Romanus* odată cu primele migrații ale neamurilor germanice, respectiv ale goților, din secolul al III-lea.

Potrivit datelor de care dispunem, în cursul secolului al IV-lea, în provinciile de la Dunărea de Jos au staționat cinci legiuni: *Legio V Macedonica* și *Legio XIII Gemina*, în Dacia Ripensis, *Legio XI Claudia* și *Legio I Italica*, adusă probabil în timpul lui Constantin I, în Moesia Secunda, *Legio I Iovia* și *Legio II Herculia*, în Scythia Minor. Soldaților din legiuni li se adăugau cei din trupele auxiliare, precum și marinarii din diferitele unități ale flotei imperiale, care asigurau paza Dunării². Care a fost exact numărul de militari romani care staționau în provinciile de la Dunărea de Jos la începutul secolului al IV-lea nu putem preciza cu exactitate. Conform calculelor realizate de istoricul Warren Treadgold, în jurul

anului 395, în provinciile de la Dunărea de Jos staționa un număr de 31.500 de militari, din care: 9.500 în Scythia Minor, 10.500 în Moesia Secunda și 11.500 în Dacia Ripensis³. Credem că, cel puțin din punct de vedere numeric, situația constatată la sfârșitul secolului, a forțelor militare romane staționate în provinciile dunărene, nu diferea semnificativ față de cea existentă la începutul acestuia.

Fără îndoială, în rândul militarilor care asigurau apărarea respectivelor provincii a intrat și un număr însemnat de creștini. În contextul persecuțiilor împotriva creștinilor, care nu au ocolit forțele militare, trupele staționate în provinciile de la Dunărea de Jos au suportat și ele acea „*veritabilă epurare a armatei*” de elementele creștine din componența ei, pusă în practică de împărații persecutori⁴.

Epurarea creștinilor din armata romană a devansat Marea Persecuție. Referitor la acest aspect, Lactantius relatează că pe când se afla la Antiochia, Diocletianus, „*prin scrisori trimise ofițerilor comandanți a poruncit ca toți soldații să ia parte la nelegiuitele sacrificii, iar cei care ar fi refuzat urmau să fie scoși din serviciul militar*”⁵. O informație asemănătoare ne oferă Eusebius din Caesarea, care consemnează: „*Atunci când comandantul armatei, oricare ar fi fost el, a început persecuția împotriva soldaților prin verificarea și epurarea lor, le-a oferit posibilitatea să aleagă, fie să rămână ascultători, atunci putându-și păstra onorurile și gradele câștigate în armată, fie pierderea acestora, în cazul în care că se împotrivesc poruncii. Atunci un număr mare de soldați ai împărăției lui Christos au preferat, fără ezitare și imediat, să mărturisească slava lui în schimbul mării aparente și a bunăstării de care se bucurau*”⁶.

Momentul în care au fost inițiate aceste măsuri nu este precizat nici de Lactantius, nici de Eusebius. Acest lucru a creat serioase dificultăți specialiștilor cu privire la datarea lui. Ca urmare, aceștia plasează diferit momentul declanșării epurării militarilor creștini din armata romană, între 298 și 302⁷. Se admite, în general, că măsurile la care fac referire istoricii bisericești au debutat prin anii 299-300⁸.

Parcursul textelor celor doi autori creștini ne relevă, fără dubii, concluzia potrivit căreia în această fază, epurarea militarilor creștini din armată nu a îmbrăcat forme violente, sângeroase. Autoritățile s-au mulțumit doar să-i înlăture din armată pe cei care au refuzat să abjure și au continuat să persiste în credința creștină.

În rândul militarilor de la Dunărea de Jos, cunoaștem un singur asemenea caz. Este cel al lui Valerius Thimpus, prefect al Legiunii II Herculia, în perioada în care aceasta își avea comandamentul la Troesmis. Stela sa funerară, descoperită la Troesmis în anul 1861 și păstrată la Muzeul din Saint

Germain en Laye, datată între sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea, are următoare inscripție: „D[eis] M[anibus] Val[erio] Thiumpo qui militavit in leg[ione] XI Cl[audia] lectus in sacro comit[atu] lanciarius deinde protexit annis V missus pref[ectus] [legionis] II Hercull[iae] [e]git ann[is] II semise et decessit. Vixit ann[is] XXXV m[ensibus] III d[iebus] XI. Aurel[ius]... (Zeilor Mani. Lui Valerius Thiumpus, care a fost ostaș în legiunea XI Claudia, ales apoi lăncier în trupele de gardă ale împăratului, după aceea a fost protector timp de cinci ani, lăsat la vatră și apoi făcut prefect al legiunii II Herculia, în care funcție a rămas doi ani și jumătate, încetând din viață în vârstă de 45 de ani, trei luni și 11 zile. Aurelius ...)”⁹.

Din inscripție rezultă că la un moment dat, *cursus honorum* al lui Valerius Thiumpus a fost întrerupt de o lăsare la vatră, după care a fost rechemat pentru a fi numit prefect al Legiunii II Herculia.

Admitem ca în temei a tă opinia formulată de Alexandru Madgearu potrivit căruia, lăsarea la vatră a lui Valerius Thiumpus s-a datorat faptului ca acesta a suferit *ignominiosa missio*, iar revenirea sa în armată, în importanta funcție de comandă primită, s-a produs după ce motivul pentru care a fost exclus și-a pierdut valabilitatea¹⁰. Conform raționamentului aceluiași istoric,

Valerius Thiumpus a fost destituit din armată pentru că era creștin, foarte probabil după 299, ca o consecință a epurărilor dintre 298 și 301, și a fost rechemat pentru a fi investit prefect după 313, când creștinismul a devenit *religio licita*, la o dată anterioară anilor 316-317¹¹.

Marea Persecuție împotriva creștinilor a fost legiferată prin edictele imperiale emise de Diocletianus. În decurs de numai un an, între 23 februarie 303 și ianuarie/februarie 304, împăratul a emis nu mai puțin decât patru edicte împotriva creștinilor¹².

Potrivit istoricului creștin, Lactantius, se pare că declanșarea Marii Persecuții și-a avut originile tocmai la Dunărea de Jos, respectiv în relațiile tensionate conturate în Dacia Ripensis între, Romula, mama *caesar*-ului Galerius, „o femeie extrem de superstițioasă și o adoratoare a zeilor munților”, și creștinii din provincie¹³. Lactantius relatează că în timp ce aceasta își ospăta apropiații și slujitorii cu carnea animalelor pe care le jertfea aproape zilnic zeilor, „creștinii din familia ei nu luau parte la aceste banchete și continuau să trăiască în post și rugăciune. Din această cauză, ea a strâns ură împotriva creștinilor și, prin reclamații, femeia l-a instigat și pe fiul ei, nu mai puțin superstițios decât ea, pentru a-i nimici”¹⁴.

Pe baza informațiilor transmise de Lactantius, recent,

istoricul Mihai Ovidiu Cătoi admitea și el originea danubiană a Marii Persecuții. Ca urmare, conchidea el, în unul din studiile sale, „în tot cazul, ceea ce apare destul de clar este aceea că debutul Marii Persecuții, pe care o creionează Lactantius, se întemeiază pe conflictul dintre creștini și autoritățile imperiale dintr-o provincie danubiană (*Dacia Ripensis*) unde, potrivit cercetărilor moderne, creștinismul venea să facă cu trudă primii săi pași, la sfârșitul secolului al III-lea”¹⁵. Cu toate acestea, sursele înregistrează pe toată durata persecuțiilor doar patru martiri în Dacia Ripensis¹⁶.

Măsurile împotriva creștinilor din primul sfert al secolului al IV-lea nu i-au exceptat pe militarii creștini din armata imperială. Ca urmare, și în rândul lor, persecuția a fost una destul de violentă. Referitor la acest aspect, istoricul francez Paul Allard conchidea la cumpăna secolelor XIX-XX că perse-

cuția „făcu ravagii în particular în provinciile în care erau cantonate legiuni”¹⁷. Rezultatul a fost acela că militarii creștini din armata romană au dat un număr însemnat de martiri.

Armata, care „fusesse una din principalele căi de pătrundere a creștinismului de-a lungul Dunării în secolul al III-lea”, s-a numărat printre primele instituții afectate de persecuții¹⁸. Măsura de epurare a creș-

nilor din armata romană, susține Mihai Ovidiu Cătoi, „debutează în forță” în rândul militarilor, adepții noii religii „fiind încarcerați și totul este urmat de execuții; vechii soldați sunt arestați și condamnați”¹⁹. La Dunăre, conchide în continuare același istoric, „după promulgarea edictului din 23 februarie 303, persecuția nu mai ține cont nici de prudență, nici de numărul victimelor, și nici de statutul lor social”²⁰.

În ceea ce ne privește, nu împărtășim întru totul asemenea concluzii, mai ales cu privire la persecuțiile în rândul militarilor. În primul rând, suntem de părere că martirizările în rândul militarilor n-au survenit decât după emiterea de către Diocletianus al celui de-al patrulea edict, în ianuarie/februarie 304, care impunea tuturor locuitorilor din imperiu să sacrifice zeilor, cei care refuzau acest lucru urmând a fi condamnați la moarte. În al doilea rând, informațiile de care dispunem, relativ sumare, obscure și uneori chiar contradictorii, ne permit constatări interesante cu privire la intensitatea persecuțiilor împotriva creștinilor din rândul militarilor de la Dunărea de Jos. Spre exemplu, în timp ce în Dacia Ripensis sursele nu înregistrează niciun martir militar, în Moesia Secunda și în Scythia Minor, în schimb, sunt înregistrați mai mulți martiri proveniți din rândul soldaților creștini. Această constatare ne permite concluzia potrivit căreia



Tropaeum Traiani

persecuțiile în rândul militarilor, cel puțin, a cunoscut intensități diferite de la o provincie la alta.

Edictul de la Mediolanum din 313 a asigurat o pace scurtă Bisericii creștine din întregul Imperiu Roman. În pars Orientis, Licinius a abandonat repede politica de toleranță religioasă. În anul 319 erau deschise ostilitățile între Constantin I și Licinius. Pe acest fond, împăratul din Răsărit a declanșat un nou val de persecuții împotriva creștinilor din provinciile aflate sub jurisdicția sa, suspectați că ar fi fost susținători ai adversarului său din Apus. Declanșate prin 319/320 persecuțiile inițiate de Licinius s-au prelungit până spre sfârșitul domniei, respectiv până prin 323/324. Și de această dată, persecuțiile au lovit inclusiv în militarii creștini din armata imperială. Cu privire la persecuțiile din armată, Eusebius de Caesarea consemnează în *Vita Constantini* că Licinius „a poruncit ca militarii din fiecare oraș să fie destituiți din funcțiile de comandă, în cazul în care nu ar sacrifica zeilor”²¹. Ideea este reluată și în *Istoria Bisericească*, unde istoricul bisericesc relatează că împăratul din Răsărit „a dat ordin ca militarii din orașe să fie eliminați din armată și fiecare să fie lipsit de gradul și rangurile de onoare, cu excepția cazului în care au ales să sacrifice zeilor”²². Informații despre epurările unor comandanți creștini din armata romană de către Licinius ne oferă și scriitorul bisericesc Philostorgius²³.

Pe fondul intensificării persecuțiilor împotriva creștinilor au apărut și martirii din rândul militarilor. De această dată, potrivit actelor martirice de care dispunem, armata din Scythia Minor a dat cei mai mulți martiri creștini, în raport cu restul forțelor militare romane staționate în provinciile de la Dunărea de Jos.

Scurtul intermezzo păgân reprezentat de domnia lui Julianus Apostata (361-363), a marcat în plan religios o tentativă de revigorare a cultelor păgâne. În acest context, Biserica creștină s-a văzut confruntată cu un nou val de persecuții. Încă de la începutul domniei, Julianus a emis o serie de edicte împotriva creștinilor. Potrivit relatării lui Philostorgius, când Julianus „a preluat puterea, prin edicte publice a acordat libertatea deplină păgânilor pentru a-și duce la îndeplinire planurile și astfel i-a condamnat pe creștini la suferințe de negrăit și de nedescris deoarece în pretutindeni susținătorii păgânismului i-au suspus la tot felul de chinuri, la schingiuri nemaicunoscute, precum și la cele mai atroce feluri de moarte”²⁴.

Persecuțiile împotriva creștinilor declanșate de Julianus au lovit în egală măsură și pe militarii creștini din armată. Informații despre modul în care a încercat Julianus să introducă păgânismul în armată relatează Sozomenos²⁵. Informații asemănătoare se regăsesc și în cronica lui Theophanes Confessor, care ne informează de asemenea, atât despre opoziția făcută politicii anticreștine a împăratului de unii ofițeri superiori precum Valentinianus și Iovianus, viitorii împărați, cât și despre unii martiri militari din această epocă²⁶. Numărul martirilor proveniți din rândul militarilor, făcuți în această nouă epocă de persecuții nu-l cunoaștem. Theophanes ne spune că alături de cei prezentați, „mulți alții, în diferite locuri și feluri s-au remarcat prin mărturisirea lor întru Christos”²⁷. De altfel, din această epocă cunoaștem un sigur martir militar la Dunărea de Jos, provenit din rândul soldaților din Moesia Secunda, de la Durostorum. Cu titlu de ipoteză, considerăm că nu este exclus însă ca numărul lor să fi fost mai mare, dar numele lor nu a fost consemnat de martirologi sau de alte surse.

Martiri militari de la Dunărea de Jos din secolul al IV-lea

În timpul primei tetrarhii, provincia Moesia Secunda a fost „reședința uneia dintre cele mai mari aglomerări militare din Imperiul Roman”, consemna Paul Allard²⁸. În perioada Marii Persecuții, conchidea același istoric, provincia dunăreană „văzu pierind mai mulți soldați, din ordinul guvernatorului Maximus”²⁹. Precizăm faptul că singurii martiri militari cunoscuți din Moesia Secunda, sunt cei înregistrați la Durostorum (Silistra).

La 24 aprilie 304, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, înregistrează martirizarea la Durostorum, din ordinul generalului Aulozanus, a fraților Passicrates și Valentionis, militari creștini din Legio XI Claudia. Potrivit *Synaxarului*, care relatează martirizarea, Passicrates avea 22 de ani, iar Valentionis 30 de ani. Actul martiric relatează că cerându-i-se să aducă jertfe zeilor, Passicrates a scuipat statuia lui Apollo, exclamând: „Asemenea cinstire i se cuvine acestui zeu”³⁰. Totodată, el l-a determinat pe fratele său, care era gata să se sacrifice zeilor, pentru a-și salva viața să revină asupra acestei decizii și să mărturisească apartenența la creștinism. Frații au fost condamnați la moarte prin decapitare. Până la locul execuției au fost însoțiți de mama lor care i-a încurajat să rămână neclintii în credință, iar după moarte le-a luat trupurile și le-a înmormântat după cuviință³¹. După *Martyrologium Romanum*, cei doi militari au fost martirizați la 25 mai³².

Un cunoscut martir militar de la Durostorum a fost Julius veteranul, martirizat din ordinul guvernatorului Maximus. *Passio Julii veterani* s-a păstrat. Mărturisind că este creștin, el a refuzat să primească un *donativum* oferit de autorități cu prilejul unei sărbători militare. Care a fost aceasta nu știm. Având însă în vedere faptul că în anul 294 *caesar*-ul Galerius își serba *decennalia*, respectiv zece ani de domnie, credem că foarte probabil cu acest prilej el să fi acordat militarilor *decennaliorum pecuniam*, cum apare într-o versiune a *Passio*³³. Totodată el a refuzat să dea curs edictului imperial și să aducă jertfe zeilor. Pentru gestul său a fost adus în fața unui tribunal prezidat de guvernatorul Maximus, spre a fi judecat. Toate încercările guvernatorului de a-l determina să-și reconsidere poziția și să respecte edictul imperial au eșuat.

Pe baza informațiilor transmise de actul martiric avem toate motivele să credem că veteranul Julius a urmărit cu obstinație să obțină martiriul. Dialogul dintre el și guvernatorul Maximus din timpul procesului este semnificativ din acest punct de vedere. Respinge toate ofertele făcute de guvernator pentru a-l determina să-și schimbe poziția: „Nici acest argint al lui Satan, nici cuvintele tale atrăgătoare nu mă vor face să pierd lumina veșnică. Eu nu-l pot renega pe Dumnezeu. Condamnă-mă ca creștin”³⁴. Pe durata întregului proces, dialogul dintre veteran și guvernator continuă în aceeași notă. Amenințat cu decapitarea de către Maximus, Julius îi răspunde: „Tu ai face bine. Eu te conjur bunule președinte, pentru a-i onora pe principii tăi, condamnă-mă. Dorințele mele vor fi satisfăcute din plin”³⁵. Îndemnat de guvernator să sacrifice pentru a rămâne în viață, Julius îi replică, manifestând inclusiv intoleranță față de adepții celorlalte religii: „Să viețuiesc alături de voi înseamnă pentru mine moartea. Dacă voi muri în Dumnezeu, eu trăiesc pentru totdeauna” și ai

departe, „eu prefer o moarte vremelnică, pentru a trăi veșnic împreună cu sfinții”³⁶. Pus în fața unei asemenea atitudini, Maximus nu a mai putut evita condamnarea la moarte a veteranului Julius. Conform *Passio*, dar și a altor surse, acesta a fost executat la 27 mai 304³⁷.

O dorință similară de a obține martiriul pare să fi avut un alt soldat creștin, Hesychius. Din *Passio Julii veterani*, care îl menționează, știm că în timpul desfășurării procesului lui Julius, acesta era deja arestat așteptându-și sentința. Potrivit actului martiric, după ce Julius a primit sentința capitală, Hesychius i-ar fi spus: „Te conjur, Julius, continuă să fii voios, căci tu ai pornit să primești coroana pe care Domnul a promis-o celor care îl mărturisesc. Amintește-ți de mine, căci eu te voi urma. Salută-i de asemenea pe frații noștri Passicrates și Valentionis, robii lui Dumnezeu, care, pentru o bună mărturisire, ne-au precedat înaintea Domnului”³⁸. Data martirizării lui Hesychius nu este stabilită identic în surse. Astfel, în timp ce în *Martyrologium Hieronymianum* Hesychius apare înregistrat, atât la 15 iunie, cât și la 17 iunie, *Acta Sanctorum* și *Martyrologium Romanum* rețin ca dată a pătimirii doar pe cea de 15 iunie³⁹. Anul este, fără îndoială, 304.

Tot la Durostorum și-au mărturisit credința creștină și au fost martirizați soldații Nicandrus și Marcianus. *Passio SS. Nicandri et Marciani MM* relatează că amândoi erau căsătoriți și aveau și câte un copil de vârstă fragedă. Acest lucru a fost posibil în urma reformelor militare adoptate de Septimius Severus, care, prin anul 196 acordase soldaților libertatea de a-și întemeia familii. Potrivit lui Herodianus, la scurt timp după victoria asupra lui Pecennius Niger, Septimius Severus a adoptat o serie de măsuri favorabile militarilor inclusiv aceea prin care le permitea „să trăiască împreună cu nevestele lor”⁴⁰.

În urma mărturisirii apartenenței la religia creștină și a refuzului de a da curs edictului imperial de a sacrifica zeilor, Nicandrus și Marcianus au fost arestați și duși în fața unui tribunal prezidat de guvernatorul Maximus. Ca și în cazul celorlalți soldați creștini judecați, acesta a încercat să-i determine să urmeze ordinele imperiale și să renunțe la atitudinea lor inflexibilă și intolerantă. S-a lovit însă de refuzul categoric al lui Nicandrus, care și-a exprimat intenția de a părăsi armata. Se pare că cei doi militari au refuzat să primească și conferită de gradul militar deținut, acea stipendia meruerunt, pe motiv că „banul murdărește și ucide sufletele oamenilor care doresc să-l slujească pe Dumnezeu”⁴¹. Nicandrus a rămas inflexibil la toate propunerile venite din partea lui Maximus. Soldatul a fost puternic susținut de soția sa Daria, care i-a cerut să nu renunțe la credință și să meargă pe calea martirajului. Creștină înfocată, Daria, dând dovadă de un curaj nebunesc, a cerut ea însăși să fie martirizată, dar nu a obținut decât să fie arestată și închisă⁴². Maximus merge mai departe și îi propune lui Nicandrus un răgaz pentru a reflecta dacă dorește să moară sau să trăiască. Răspunsul militarului la această problemă, un refuz categoric, reprezintă o confirmare certă a dorinței sale de a obține cu orice preț martiriul: „Răgazul pe care tu mi-l oferi presupun că a trecut deja: reflecția este făcută și eu sunt hotărât să doresc înainte de tot să fiu salvat”, pentru a continua apoi pentru a nu lăsa niciun dubiu asupra intenției sale: „Eu vreau să trăiesc, dar viața veșnică, nu viața trecătoare din această lume: te fac stăpân pe trupul meu. Fă ceea ce vrei: eu sunt creștin”⁴³.

Nici cu Marcianus Maximus nu a avut mai mult succes.

El a adoptat aceeași poziție ca și tovarășul său de arme. Totuși, dornic încă să le salveze viețile, guvernatorul a amânat sentința și i-a trimis în detenție. Măsura ascundea în ea speranța acestuia că în urma detenției cei doi militari își vor reconsidera atitudinea. Încarcerarea a fost prelungită 20 de zile. La sfârșitul perioadei de detenție, militarii au fost duși din nou în fața guvernatorului care le-a cerut să îndeplinească poruncile imperiale și să sacrifice zeilor. Răspunsul primit din partea lui Marcianus a fost, atât un refuz categoric, cât și solicitarea de a fi executați: „Mulțimea cuvintelor tale nu ne va putea face să ne abandonăm credința și să-l renegăm pe Dumnezeu. El este prezent în ochii noștri și știm unde ne cheamă. Astăzi s-a desăvârșit credința noastră în Christos: trimite-ne degrabă pentru ca noi să-l vedem pe cel răstignit, cel pe care nu vă este teamă să-l huliți, dar pe care noi îl venerăm și adorăm”⁴⁴. În asemenea circumstanțe, condamnarea la moarte nu a mai putut fi evitată. Răspunsul primit de Maximus în momentul în care le comunică acest lucru nu mai lasă nicio îndoială asupra intențiilor și a scopului urmărit de cei doi militari creștini: să primească condamnarea la moarte pentru a deveni martiri: „Pentru onoarea împăraților fă repede acest lucru. Noi te urmărim nu de teama supliciilor, ci pentru ca să ne bucurăm cât mai curând de împlinirea dorinței noastre”⁴⁵. În fața încăpățănării lor, Maximus se resemnează. Gestul lui, asemănător celui făcut de Pontius Pilatus la judecarea lui Isus, îi trădează, atât intențiile binevoitoare, cât și neputința: „Aceasta nu mai depinde de mine, căci voi vă opuneți, iar aceasta nu este voia mea, ci a voastră pentru care stăruieți: eu sunt deci nevinovat de soarta voastră și de sângele vostru. Dacă credeți că drumul ales de voi este bun, vă felicit: dorința voastră se împlinește”⁴⁶. Comunicarea sentinței îi mulțumește pe deplin pe cei doi creștini, care o primesc cu încântare și exultă.

Pe timpul deplasării până la locul execuției, condamnații sunt însoțiți de familii și de alți coreligionari, care-i admiră. Acum intră în scenă soția lui Marcianus. Conștientă de gravitatea situației, și lipsită de fanatismul religios al celorlalți, ea încearcă să-și determine soțul să renunțe la ideea de a fi martirizat. În acest scop face apel la sentimentele paterne ale acestuia, la rațiune cerându-i să nu se lase influențat și târât la moarte „ca o oaie la sacrificiu”⁴⁷. Decizia lui Marcianus era însă luată. Pentru el moartea ca martir reprezintă scopul suprem și nimic nu îl mai poate face să dea înapoi. Ca urmare își apostrofează cu severitate, pentru ca înainte execuției s-o îndepărteze cu brutalitate: „De când Satan ți-a îti stăpânește spiritul și inima? Îndepărtează-te de noi: lasă-mă să-mi desăvârșesc martiriul pentru Domnul. [...]. Retrage-te imediat în numele Domnului. Căci tu nu vei putea nu vei putea să mă privești sărbătorindu-mi martiriul, atâta timp cât sufletul tău se află încă puterea răului”⁴⁸. La polul opus, Daria, soția lui Nicandrus, care eliberată din închisoare își conduce soțul la locul execuției, exultă la faptul că va deveni soție de martir. Ca urmare, i se adresează soțului pentru a-l determina să nu-și abandoneze credința și să nu renunțe la a obține martiriul: „Bunul meu stăpân să fii foarte curajos. Du-te viteaz în luptă. Am petrecut zece ani în țara mea, despărțită de tine, neîncetat așteptând de la Dumnezeu fericirea de a te revedea. Acum eu te văd și te fericesc că renunți la această viață. Iată că eu mă duc să fiu înălțată și glorificată devenind soția unui martir. Să fii curajos stăpâne, poartă mărturia ta la Domnul pentru ca să mă elibereze de asemenea de moartea veșnică”⁴⁹. La 17 iunie

304, cei doi militari creștini au fost executați.

În anul 1988 în partea sud-estică a orașului Silistra în limitele necropolei antice din apropierea frontierei bulgaro-române a fost descoperit un mormânt conținând oasele incinerate a patru indivizi de sex bărbătesc⁵⁰. Istoricul bulgar Gheorgi Atanasov presupune că acestea ar fi putut aparține celor patru martiri militari: Passicrates, Velentionis, Nicandrus și Marcianus⁵¹.

Tot la Durostorum este posibil să fi fost martirizat și un anume Callinicus, menționat în *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae* la data de 28 iulie⁵². Anul martirizării a fost, cel mai probabil, tot 304. Apartenența socială a acestui martir nu este precizată de surse. Admitem însă ca absolut plauzibilă opinia istoricului bulgar Georgi Atanasov care, plecând de la constatarea potrivit căreia cultul lui Callinicus este permanent asociat cu cel al celorlalți martiri militari de la Durostorum – Passicrates, Valentionis, Julius, Nicandrus, Marcianus și Hesychius – îl include în rândul acestora⁵³.

În epoca Marii Persecuții, la Dunărea de Jos a suferit moarte de martir și soldatul Dasius sau Tasius. Conform *Passio*, acesta a fost martirizat la Durostorum, în Moesia Secunda, fapt care-l recomandă ca făcând parte din Legio XI Claudia.

Potrivit actului martiric, Dasius a fost ales prin tragere la sorți să conducă *Saturnaliile*, o sărbătoare păgână închinată zeului Cronos, numit Saturn la romani. Timp de 30 de zile, conducătorului *Saturnaliilor* îi era permisă orice nelegiuire, fără teamă de consecințe, dar la încheierea sărbătorii era el însuși sacrificat de către camarazii săi. Actul martiric consemnează faptul că Dasius a refuzat să îndeplinească rolul de conducător al *Saturnaliilor*, mărturisind că este creștin. Dintr-un anumit punct de vedere, atitudinea lui Dasius are o explicație logică: avea de ales între două alternative care aveau ca finalitate moartea. Nu este însă mai puțin adevărat că el a văzut în situația creată posibilitatea de a obține martiriul, și s-a folosit de ea în consecință. *Passio* relatează că după o serioasă chibzuință, a ajuns la următoarea decizie: „*Dacă în aceste treizeci de zile cât durează acest rușinos obicei, mă voi preocupa de cinstirea demonilor pe care credința creștină o disprețuiește și o oprește, mă voi da veșnicei osânde. La ce-mi folosește mie dacă după cele treizeci de zile, când jocurile necurate ale lui Cronos se vor sfârși, mă voi da pe mine însumi sabiei? Prin vocea crainicului mă voi da sabiei pentru cinstirea demonilor necurați, iar în schimbul acestei vieți mă voi trimite focului veșnic. Este mai bine să îndur câteva torturi și câteva cazne pentru numele Domnului Nostru și să moștenesc după moarte viața veșnică cu toți sfinții*”⁵⁴.

Odată decis să urmeze calea martiriului, Dasius a urmărit cu consecvență atingerea acestui scop. Soldații, care îi cereau să respecte tradiția și să conducă *Saturnaliile*, au fost respinși categoric cu precizarea, „*Deoarece mă siliți să săvârșesc acest rit necurat, este mai bine pentru mine, și este alegerea mea liberă, să devin o jertfă oferită Domnului Christos, decât să mă sacrific lui Cronos, idolului vostru*”⁵⁵. Arestat pentru atitudinea sa, Dasius a fost prezentat legatului Bassus pentru a fi judecat. Soldatul își afirmă în continuare credința creștină. Respinge îndemnul repetat de legatului de a se închina efigiilor împăraților pentru a-și salva viața: „*Deja și-am spus și își spun încă odată că sunt creștin. Nu slujesc unui împărat pământesc, ci unui împărat ceresc. Este cel care îmi dă darul lui; trăiesc prin grația lui și mă îmbogățesc din nespusa sa*

bunătate”⁵⁶. Continuă în același fel la insistențele legatului: „*Mărturisesc că sunt creștin, cum am mărturisit de multe ori și nu mă supun nimănui altuia decât unui singur, curat și veșnic Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Dumnezeu în trei persoane și trei nume într-o singură ființă. În sfârșit, pentru a treia oară îmi mărturisesc credința în Sfânta Treime. Întărit prin ea voi birui și voi răsturna sminteala diavolului*”⁵⁷. Deși pare de necrezut, Bassus încearcă totuși să salveze viața soldatului creștin, astfel că insistă ca acesta să respecte legile și tradițiile existente. Răspunsul lui Dasius este un refuz categoric: „*Fă ceea ce ți-au poruncit necredincioșii și necurații tăi împărați. Căci eu voi păzi această credință cum i-am promis lui Dumnezeu o păzesc și am încrederea să perseverez cu tărie și fără slăbiciune în această mărturisire. Amenințările tale nu pot să o asemenea hotărâre*”⁵⁸. În pofida acestei atitudini, legatul îi mai oferă două ore de gândire pentru a se decide asupra atitudinii finale. Dasius respinge oferta cu dispreț: „*La ce este bun acest răgaz de două ore? Eu ți-am arătat deja voința mea și alegerea mea spunându-ți: «Fă ceea ce voiești, eu sunt creștin. Iată că îi disprețuiesc pe împărații tăi și gloria lor. Îi detest, ca și puterea lor, pentru că după această viață voi trăi în cea de dincolo»*”⁵⁹. Mai mult relatează *Passio*, în timp ce era dus spre locul execuției, „*pentru că voiau să-l silească să aducă un sacrificiu necuraților demoni, fericitul Dasius luând în propriile mâini vasele cu miresme le-a vărsat, a smuls și răsturnat la pământ idolii necurați nepermițând sacrilegiul*”⁶⁰. La 20 noiembrie 304, soldatul creștin Dasius a fost executat prin decapitare.

Edictul de la Serdica din 311, emis de Galerius cu câteva zile înainte de moarte, a pus capăt Marii Persecuții și a acordat libertatea de credință creștinilor. În ianuarie/februarie 313 în urma întâlnirii de la Mediolanum, Constantin I și Licinius reconfirmau libertatea de credință acordată creștinilor. Prin Edictul de la Mediolanum, creștinismul devenea *religio licita* pe întreg teritoriul Imperiului Roman. Deschiderea luptei pentru putere între Constantin I și Licinius a pus capăt temporar acestei stări de lucruri. În provinciile orientale aflate sub jurisdicția sa, inclusiv în cele de la Dunărea de Jos, Licinius a declanșat un nou val de persecuții împotriva creștinilor, care vor dura aproximativ de prin 319/320 până prin 323/324. În provinciile Dacia Ripensis și Moesia Secunda nu se cunosc însă martiri creștini proveniți din rândul militarilor. Acest lucru nu exclude însă posibilitatea ca ei să fi existat.

Din timpul persecuției lui Julianus Apostata, actele martirice au păstrat numele unui singur martir militar creștin de la Dunărea de Jos, cel al lui Aemilianus de la Durostorum. Calitatea de militar a lui Aemilianus, pe care *Passio* nu o precizează, este confirmată de alte surse, precum *Chronicon pascale* sau *Chronografia* lui Theophanes Confessor⁶¹. Și în cazul acestui martir, *Passio* confirmă faptul că martirajul său a fost unul dorit și urmărit de militarul creștin.

Martirizarea lui Aemilianus s-a consumat în contextul prezenței la Durostorum a vicarului Thraciei, Capitolinus, sosit aici pentru a verifica modul de punere în aplicare a edictelor împotriva creștinilor emise de împăratul Julianus. Momentul ales de Aemilianus pentru a pune în practică acțiunea care să-i atragă martirizarea l-a reprezentat banchetul dat de Capitolinus în cinstea notabilităților orașului, care l-au asigurat că nu există creștini în cetate. Potrivit actului martiric, „*fericitul Aemilianus, privind împrejur și văzând timpul potrivit ca să câștige cununa vieții celei de sus, fiindcă*

se socotea pe sine creștin nu numai în fața lui Dumnezeu și a îngerilor, ci cunoscut și [în fața] oamenilor, ca lucrul să fie arătat tuturor, îmbrăcat fiind totdeauna ca un viteaz ostaș al lui Christos, cu platoșa credinței, cinstita cruce, încins cu aceste arme, a intrat în templul idolilor și, luând un ciocan de fier, a răsturnat cu mâinile sale toți idolii care se găseau într-însul, a doborât altarele, a spart sfeșnicele și a vărsat vasele de [liba-țiuni] și paharele lor. Apoi a plecat nefiind cunoscut de nimeni⁶². Autodenunțându-se pentru a salva un nevinovat arestat în locul său, Aemilianus este dus în fața lui Capitolinus pentru a fi judecat. Vicarul îi cere explicații pentru gestul făcut și să-i dezvăluie pe cei care l-au îndemnat la aceasta. Soldatul creștin răspunde cu mândrie, sfidător chiar: „Dumnezeu și sufletul meu mi-au poruncit să calc în picioare pe acești neînsuflețiți, ca să se arate tuturor că sunt pietre fără suflet, muți și surzi, în care nu se află niciun fel de grăire. Să știi, deci, c-am adus nicio ocară. Dumnezeu a creat toate, iar zeii tăi, care n-au creat nimic, să piară⁶³. Supus schingiuirilor, consemnează *Passio*, Aemilianus i-a dat vicarul același răspuns: „Am spus mai înainte și iarăși spun că Dumnezeu și sufletul meu m-au îndemnat să nimicesc jertfele cele necurate”, pentru ca la insistențele acestuia, la capătul unor bătăi crunte să-i răspundă „Ți-am spus ție că nimeni, fără numai Dumnezeu și sufletul meu m-au făcut să răstorn zeii cei spurcați și călcându-i în picioare să arunc jertfele voastre cele nelegiuite⁶⁴. Condamnat la moarte prin ardere pe rug, Aemilianus a fost executat la 18 iulie 362.

În acest punct al demersului nostru ne vedem obligați să semnalăm faptul, relevat chiar de unele acte martirice ale martirilor militari, că în multe cazuri, guvernatorii provinciilor sau comandanții militari care i-au judecat pe aceștia au făcut încercări serioase de a-i feri pe aceștia de pedeapsa capitală, dar încercările lor au fost anulate de voința militarilor creștini, care, fie au adoptat atitudini care au făcut imposibilă evitarea unei asemenea pedepse, fie au urmărit în mod voluntar să fie martirizați⁶⁵. De altfel, parcurgerea actelor martirice ale martirilor militari din Moesia Secunda, ne permite constatarea că aceștia au dorit, au urmărit în mod deliberat și au acționat în așa fel încât să obțină martiriul prin primirea condamnării la moarte. Actele lor se înscriu în cadrul unui fenomen destul de răspândit în Biserica creștină de la începuturile acestuia, desemnat de istoricul Geoffrey Ernest Maurice de Ste. Croix cu o formulă mai mult decât sugestivă, anume „martirajul voluntar în Biserica primitivă”, fenomen căruia i-a consacrat un amplu studiu⁶⁶. Această constatare ne permite includerea lor în acea categorie de martiri, numită de același istoric „clasa martirilor voluntari⁶⁷.

În Scythia Minor, persecuțiile împotriva creștinilor din secolul al IV-lea au făcut un număr de 11 martiri creștini proveniți din rândul militarilor, înregistrați de diverse martirologii sau de alte surse. Din păcate însă, nu ni s-au păstrat și actele lor martirice, astfel că modul în care aceștia au pățit ne rămâne, cu câteva excepții, necunoscut.

La Axiopolis a fost martirizat soldatul Dasius. O inscripție în limba greacă, descoperită la Axiopolis în anul 1947, datată la sfârșitul secolului al III-lea sau la începutul secolului al IV-lea, în timpul lui Diocletianus sau Licinius, îl menționează pe Dasius, în forma Tasius, alături de alți doi martiri, Kyrillos și Kyndas⁶⁸. Multă vreme s-a considerat că aceasta a fost

una și aceeași persoană cu omonimul său de la Durostorum. Istoricul Ion Barnea a demonstrat însă că Dasius de la Axiopolis și Dasius de la Durostorum sunt două persoane diferite, și că martirul din Scythia Minor a fost și el soldat⁶⁹. Foarte probabil, el este acel martir Dasius, prăznuit, alături de alți doi martiri, la 18 iulie, conform unei însemnări din *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*⁷⁰, respectiv la 5 august potrivit *Martyrologium Hieronymianum*⁷¹. Anul martirizării a fost, fie 304, fie unul din timpul persecuției lui Licinius dintre 319/320-323/324.

Martyrologium Hieronymianum și *Martyrologium Romanum* înregistrează la 27 august martirizarea la Tomis a lui Marcellinus *tribunus*, a soției și a celor trei fii ai săi⁷². Potrivit consemnării din *Martyrologium Hieronymianum*, dintre cei trei fii ai tribunului Marcellinus, Petrus era soldat (*milites*)⁷³. Anul martirizării ne rămâne necunoscut. Foarte probabil acesta este 304. Nu putem exclude însă nici posibilitatea ca martirizarea celor doi să fi avut loc în timpul persecuției lui Licinius din 319/320-323/324.

Mai multe surse înregistrează la Tomis trei martiri militari din timpul persecuției lui Licinius. La 2 ianuarie, consemnează *Asta Sanctorum*, „în Pont, în cetatea Tomis, se sărbătorește ziua a trei frați tineri: Argaeus, Narcissus și Marcellinus. Acesta fu prins între recruți sub împăratul Licinius. Deoarece refuza să facă serviciul militar, fu bătut până la moarte, chinuit multă vreme în închisoare și aruncat în mare, ispășind martiriul⁷⁴. Aceeași informație se regăsește și în *fragmentum Lareshamense*, inclus în *Martyrologium Hieronymianum*⁷⁵.

Potrivit informațiilor transmise de aceeași *Acta Sanctorum*, la 3 ianuarie, „în cetatea Tomis este sărbătorită ziua de naștere a lui Titus Episcopus [...]; prins între recruți sub împăratul Licinius, refuza să facă serviciul militar; bătut până la moarte, aruncat în închisoare, pus pe stâlp până dă răspuns, aruncat în mare⁷⁶. Tot la 3 ianuarie a fost martirizat la Tomis un alt soldat creștin, Philus Episcopus. Informația transmisă de *Acta Sanctorum* referitoare la moartea acestuia este identică cu cea privitoare la execuția lui Titus: „Tot Tomis se sărbătorește ziua de naștere a lui Titus Episcopus; prins între recruți sub împăratul Licinius, nevrând să facă serviciul militar, bătut până la moarte, chinuit în închisoare, pus pe stâlp și scufundat în mare și-a ispășit martirajul⁷⁷.

În rândul majorității specialiștilor s-a impus ideea potrivit căreia Titus și Philus ar fi fost una și aceeași persoană. Alții au pus sub semnul îndoielii chiar și existența celor doi martiri. Ce rațiuni au stat la baza acestor teorii nu știm. În ceea ce ne privește, fără a insista asupra acestui aspect și fără a deschide o întreagă discuție pe tema acestui subiect, precizăm faptul că ne menținem opinia, exprimată și argumentată cu alt prilej, anume că Titus și Philus au fost două persoane diferite⁷⁸.

În Scythia Minor, numărul martirilor militari relevat de actele martirice sau de diverse martirologii este completat de informațiile rezultate din descoperirile arheologice. Spre exemplu, în timpul campaniei de săpături din 1971-1973 de la bazilica „simplă” (A) sau „forensis” de la Tropaeum Traiania fost descoperită o criptă care conținea osemintele a cinci martiri. Studiile antropologice efectuate pe ele au condus la concluzia că respectivele oseminte aparțin unor indivizi de sex masculin, maturi, cu vârstele cuprinse între 25 și 30 de ani. Prezența la cei cinci indivizi a „fațetelor orientale” a permis formularea ipotezei potrivit căreia aceștia

aveau o origine etnică comună, cel mai probabil alanică⁷⁹. Autorii studiului antropologic făcut pe osemintele martirilor conchid că „ținând seama de vârstele apropiate, taliile înalte și sensibil egale ale celor cinci martiri din cripta de la Tropaeum, precum și starea eutrofică a osemintelor [...], este de presupus că la Tropaeum avem de-a face cu martiri proveniți din rândul armatei staționată în garnizoanelor cetăților pontice sau danubiene. În acest caz, martirizarea a avut loc, foarte probabil, în cursul primelor două decenii ale secolului al IV-lea, perioadă în care textele martirologiilor menționează un mare număr de creștini martirizați prin persecuțiile ordonate de Dioclețian (303-304) și Licinius (319)”⁸⁰.

Întrucât martirologiile nu înregistrează niciun martir creștin la Tropaeum Traiani, o propunere de identificare a lor devine imposibilă. Ca urmare, unii specialiști au emis ipoteza conform căreia martirii anonimi din cripta bazilicii „simple” (A) au fost aduși aici din altă parte. Spre exemplu, Ioana Bogdan-Cătăniciu propune ca ipoteză posibilitatea aducerii moaștelor de la Axiopolis⁸¹, iar Mihai Ovidiu Cățoi propune ca perioadă a aducerii lor domnia lui Anastasius I (491-518)⁸². Argumentul invocat pentru susținerea acestor opinii, anume absența din textele martirologiilor a numelor unor martiri care să fi pătimit la Tropaeum Traiani, nu este în opinia noastră unul suficient de solid. Faptul că martirologiile nu au înregistrat martiri creștini la Tropaeum Traiani nu înseamnă însă că în această cetate a Scythiei Minor nu au putut avea loc martirizări în timpul persecuțiilor din secolul al IV-lea.

Pentru martirii militari din Scythia Minor nu dispunem de acte martirice sau de știri provenite din alte surse cu privire la modul în care s-au desfășurat procesele și la atitudinea celor judecați și condamnați în timpul acestora. Succintele informații pe care le deținem nu ne permit încadrarea lor certă în categoria martirilor voluntari. Nu este exclus ca cei care au pătimit în timpul persecuției lui Licinius pentru faptul că după încorporare au refuzat să îndeplinească serviciul militar – Marcellinus, Titus și Philus – să facă parte din această categorie. Precizăm, totuși, că în absența unor informații certe în acest sens, opinia noastră rămâne o simplă supoziție, cel mult o ipoteză, fără posibilitatea verificării ei.

Considerații finale

Politica anticreștină a împăraților persecutori din secolul al IV-lea s-a repercutat și asupra armatei, militarii creștini fiind expuși și suferind rigorile acesteia. Marea Persecuție inițiată de Dioclețianus între 303-304 a fost precedată de militarii creștini din armata romană. Acestea au debutat după anul 298, când, Dioclețianus, aflat la Antiochia în Syria, a emis un edict în acest sens. În baza prevederilor lui, militarii creștini erau eliberați din serviciul militar suferind *ignominiosa missio*. La Dunărea de Jos, este cunoscut un singur caz de acest fel, cel al lui Valerius Thumpus, care a suferit *ignominiosa missio*, probabil după 299, pentru ca ulterior, după încetarea efectelor acesteia odată cu Edictul de la Mediolanum (313), el să fie rechemat în armată și numit *praefectus* al Legio II Herculia de la Troesmis (ante 317).

Marea Persecuție inițiată de Dioclețianus între 303-304, prelungită de Galerius până în 311, cea a lui Licinius din pars Orientis dintre 319/320 și 323/324 și a lui Julianus Apostata din 361-363, au produs numeroși martiri în rândul milita-

rilor, inclusiv al celor de la Dunărea de Jos. În timpul persecuțiilor amintite, în provinciile dunărene sunt înregistrați 20 de martiri proveniți din rândul militarilor: nouă în Moesia Secunda, 11 în Scythia Minor și niciunul în Dacia Ripensis.

Un fapt care considerăm că trebuie semnalat este acela că mulți dintre martirii militari proveniți din rândul militarilor au dorit cu ardoare și au urmărit în mod deliberat să obțină martiriul. Acest lucru ne permite să-i încadrăm în rândul așa-numiților *martiri voluntari*. Pot fi incluși în această categorie îndeosebi martirii militari din Moesia Secunda: Passicrates, Valentionis, Julius, Hesychius, Nicandrus, Marcianus, Dasius și Aemilianus. Pentru martirii militari din Scythia Minor nu dispunem de informații care să ne permită încadrarea lor certă în categoria martirilor voluntari. Nu este exclus ca cei care au pătimit în timpul persecuției lui Licinius – Marcellinus, Titus și Philus – să facă parte din această categorie. Acest lucru nu-l putem însă afirma categoric.

ANEXĂ

MARTIRI MILITARI DE LA DUNĂREA DE JOS ÎN SECOLUL AL IV-LEA

Moesia Secunda

Martir	Locul martirizării	Data martirizării	Categoria
Passicrates și Valentionis	Durostorum	24 aprilie 304	Martiri voluntari
Julius veteranul	Durostorum	27 mai 304	Martir voluntar
Hesychius	Durostorum	15 iunie 304	Martir voluntar
Nicandrus și Marcianus	Durostorum	8, 17 sau 27 iunie 304	Martiri voluntari
Callinicus	Durostorum?	28 iulie 304	?
Dasius (Tasius)	Durostorum	20 noiembrie 304	Martir voluntar
Aemilianus	Durostorum	18 iulie 362	Martir voluntar

Scythia Minor

Martir	Locul martirizării	Data martirizării	Categoria
Marcellinus tribunus și Petru milites	Tomis	27 august 304	?
Dasius (Tasius)	Axiopolis	prob. 18 iulie 304	?
Marcellinus	Tomis	2 ianuarie 319/320-323/324	Martir voluntar?
Titus	Tomis	3 ianuarie 319/320-323/324	Martir voluntar?
Philus	Tomis	3 ianuarie 319/320-323/324	Martir voluntar?
Cinci martiri neidentificați	Tropaeum Traiani?	304 sau 319/320-323/324	?

Bibliografie

Acta Sanctorum. Maii, VI – *Acta Sanctorum. Maii*, t. VI: *Quo continentur dies XXV, XXVI, XXVII et XXVIII*, operam et studium conferentibus Fr. Baertio et Con. Ianningo, Parisiis et Romae, 1866.

Acta Sanctorum. Ianuarii, I – *Acta Sanctorum*, collegit, digessit, notis illustravi J. Bollandus, operam et studium contulit G. Henschenius, *Ianuarii*, t. I: *XI priores dies complec-*

tens, Parisiis et Romae, 1863.

Acta Sanctorum. Junii, III – *Acta Sanctorum. Junii*, t. III: *Quo dies XII, XIII, XIV, XV continentur*, colecta, digesta illustrate a G. Henschenio et D. Papebrochio, Fr. Baertio et Con. Ianningo, Parisiis et Romae, 1867.

Acta Sanctorum. Junii, IV – *Acta Sanctorum. Junii*, t. IV: *Sanctos a die XVI ad XX colendos complexus*, colecta, digesta illustrate a G. Henschenio et D. Papebrochio, Fr. Baertio et Con. Ianningo, Parisiis et Romae, 1867.

Acta Sanctorum. Julii, IV – *Acta Sanctorum. Junii*, t. IV: *Quo dies decimus quintus, decimus sextus, decimus septimus, decimus octavus et decimus nonus continentur*, colecta, digesta illustrate a J.B. Sollerio, J. Pino, G. Cupero, P. Boschio, Parisiis et Romae, 1868.

Allard 1900 – P. Allard, *La persécution de Dioclétien et la triomphe de l'église*, t. I, Paris, 1900.

Atanasov 2007 – G. Atanasov, *Anneau d'or avec camée du tombe des martyrs de Durostorum du début du IV s.*, în „Acta Terrae Septemcastrensis”, VI, 2007, 1, pp. 19-22.

Atanasov 2009 – G. Atanasov, *Sept martyrs de Dorostol qui ont brûlé en l'année 304*, în vol. „The Christian Mission on the Romanian Territory during the First Centuries of the Church. 1600 Years since the Falling Alseep the Lord of Saint Theotim I of Tomis”, Constanța, 2009, pp. 37-52.

Barnea 1978 – I. Barnea, *Bazilica „simplă” (A) de la Tropaeum Traiani*, în „Pontica”, XI, 1978, pp. 181-187.

Barnea 1989 – I. Barnea, *Sfinții martiri «Dasius» de la Durostorum și Axiopolis*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CVII, 1989, 5-6, pp. 144-149.

Barnes 1981 – T.D. Barnes, *Constantine and Eusebius*, Cambridge-London, 1981.

Bogdan-Cătănicu – Ioana Bogdan-Cătănicu, *Cetatea romano-bizantină. Ultima schimbare urbană – bazilica A*, p. 20 <http://www.cimec.ro/arheologie/tropaeum/cetr/b/basilicaa/index.html>

Bratož 2004a – R. Bratož, *Die diokletianische Christenverfolgung in den Donau- und Balkanprovinzen*, în vol. *Diokletian und die Tetrarchie. Aspekte einer Zeitenwende*, Herausgegeben von Al. Demandt, A. Goltz und H. Schlange-Schöningen, Berlin-New York, 2004, pp. 115-140.

Bratož 2004b – R. Bratož, *Verzeichnis der Opfer der Christenverfolgungen in den Donau- und Balkanprovinzen*, în vol. *Diokletian und die Tetrarchie. Aspekte einer Zeitenwende*, Herausgegeben von Al. Demandt, A. Goltz und H. Schlange-Schöningen, Berlin-New York, 2004, pp. 209-252.

Burgess 1996 – R.W. Burgess, *The date of the Persecution of Christians in the Army*, în „The Journal of Theological Studies”, 47, 1996, 1, pp. 157-158.

Cavalieri 1904 – P. Fr. de Cavalieri, *Osservazioni sopra alcuni atti di martiri da Settimio Severo a Massimino Daza*, în „Buovo Bulletin di Archeologia Cristiana”, 10, 1904, pp. 5-39.

Cățoi 2009 – M.O. Cățoi, *La christianisme au Bas-Danube à la veille de la Grande Persécution*, în vol. *The Christian Mission on the Romanian Territory during the First Centuries of the Church*, Constanța, 2009, pp. 186-215.

Chronicon pascale, I – *Chronicon pascale*, ad exemplar Vaticanum, recensuit Ludovicus Dindorfius, vol. I, Bonnae, 1832.

Cumont 1897 – Fr. Cumont, *Les actes de S. Dasius*, în „Analecta Bollandiana”, XIV, 1897, pp. 5-16.

Delehay 1912 – H. Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*,

în „Analecta Bollandiana”, XXXI, 1912, 2-3, pp. 161-300.

Eusebius 1999 – Eusebius, *Life of Constantine*. Introduction, translation, and commentary by Av. Cameron and St. G. Hall, Oxford, 1999.

Eusebius 2005 – Eusebius Pamphili, *Ecclesiastical History (Books 6-10)*, Translated by R.J. Deferarri, Washington, D.C., 2005.

Fontes, II – *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. II. *Scrip-tores: 2. Ab anno CCC usque ad annum M*, ediderunt H. Mihăescu et alii, București, 1970.

Herodianus 1961 – Herodianus od Antioch's, *History of the Roman Empire from the Death of Marcus Aurelius to the Accession of Gordian III*. Translated by E.C. Echols, Berkeley-Los Angeles, 1961.

IGLR – *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*. Culese, traduse în românește, însoțite de indici și comentate de Em. Popescu, București, 1976.

Lactantius 1890 – Lactantius, *Of the Manner in Which the Persecutors Died*, translated by W. Fletcher, în vol. *The ante-Nicene Fathers*, translation of *The Writings of the Fathers down to A.D. 325*, editors Al. Roberts and J. Donaldson, vol. VII: *Fathers of the Third and Fourth Centuries: Lactantius, Venantius, Asterius, Victorinus, Dionysius, Apostolic Teaching and Constitutions, Homily, and Liturgies*, New York, 1890, pp. 301-322.

Leclercq 1909 – D.H. Leclercq, *Les martyrs*, t. II: *Le troisième siècle. Dioclétien*, Paris-Poitiers (Vienne), 1909.

Madgearu 2001 – Al. Madgearu, *A note on the Christians' Presence in the Sacer Comitatus before 313 A.D.*, în „Aevum. Rassegna di Scienze Storiche, Linguistiche e Filologiche”, LXXV, 2001, 1, pp. 111-117.

Madgearu 2012 – Al. Madgearu, *Împăratul Galerius*, Târgoviște, 2012.

Martyrologium Hieronymianum 1897 – *Martyrologium Hieronymianum*, edentibus Iohanne Baptista de Rossi et Ludovico Duchesne, în „Acta Sanctorum Novembris”, t. II, p. I, Bruxellis, 1897.

Martyrologium Romanum 2013 – *Martyrologium Romanum*, Gregorii XIII jussu editum, Urbani VIII et Clementis X auctoritate recognitum ac deinde Anno MDCCCLXIX, Benedicti XIV labore et studio auctum et castigatum, Eystadii, MMXIII.

Mărculeț 2015 – V. Mărculeț, *Structuri eclesiastice la Dunărea de Jos și Biserica orientală (secolele IV-X)*, Brăila, 2015.

Notitia Dignitatum 1876 – *Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Prouinciarum*, edidit O. Seeck, Berolini, 1876.

Philostorgius 2007 – Philostorgius, *Church History*. Translated with an Introduction and Notes by Ph. R. Amidon, Atlanta, 2007.

Potter 2004 – D.S. Potter, *The Roman Empire at Bay, AD 180-395*, London-New York, 2004.

Rămureanu 1982 – I. Rămureanu, *Actele martice*, București, 1982.

Rămureanu 1987 – I. Rămureanu, *Sfântul Mucenic Dasie*, în vol. *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, îngrijit de Nestor, arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei, București, 1987, pp. 147-150.

Sozomenos 1855 – *The Ecclesiastical History of Sozomenos comprising a History of the Church from A.D. 324 to A.D. 440 also The Ecclesiastical History of Philostorgius, as epitomized by*

Photius, *Patriarch of Constantinople*. Translated by E. Walford, London, 1855.

Ste. Croix 2006a – G.E.M. de Ste. Croix, *Aspects of the 'Great' Persecution*, în G.E.M. de Ste. Croix, *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, edited by M. Whitby, J. Streeter, Oxford, 2006, pp. 35-78.

Ste. Croix 2006b – G.E.M. de Ste. Croix, *Voluntary Martyrdom in the Early Church*, în G.E.M. de Ste. Croix, *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, edited by M. Whitby, J. Streeter, Oxford, 2006, pp. 153-200.

Synaxarium – Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e Codice Sirmondiano nunc Berolinensi adiectis Synaxariis selecta, opera et studio H. Delehaye, Bruxelles, 1902.

Teofan Mărturisitorul 2012 – Sfântul Teofan Mărturisitorul, *Cronografia*, traducere de Mihai Țipău, București, 2012.

Theophanes 1997 – *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*. Translated with Introduction and Commentary by Cy. Mango and R. Scott with the assistance of G. Greatrex, Oxford, 1997.

Treadgold 2012 – W. Treadgold, *Bizanțul și armata sa, 284-1081*, Iași, 2012.

Woods 1992 – D. Woods, *Two Notes on the Great Persecution*, în „The Journal of Theological Studies”, 43, 1992, 1, pp. 128-134.

Woods 2001 – D. Woods, *'Veturius' and the Beginning of the diocletianic Persecution*, în „Mnemoysme”, LIV, 2001, 5, pp. 587-591.

Zeiller 1918 – J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire roman*, Paris, 1918 [sau edizione anastatica, Roma, 1967].

THE MILITARY MARTYRS FROM THE LOWER DANUBE FROM THE 4TH CENTURY AND THE CONTEXT OF THEIR SUFFERENCE

The 4th century registers three great periods of persecutions against Christians: the Great Persecution from 303-304 initiated by Diocletianus and extended by Galerius until 311; Licinius' persecution between 319/320 and 323/324 from *pars Orientis*; the persecution of Julianus Apostata between 361 and 363. As a result of these persecutions in the provinces from the Lower Danube were registered 20 martyrs: 9 in Moesia Secunda – Passicrates, Valentionis, Julius the veteran, Hesychius, Nicandrus, Marcianus, Callinicus, Dasius and Aemilianus; 11 in Scythia Minor – Marcellinus (tribunus), Petrus (milites), Dasius Marcellinus, Titus, Philus and five unidentified were preserved allow us to integrate some of them among the so-called voluntary martyrs.

Keywords: The Great Persecution, Moesia Secunda, Scythia Minor, Passicrates, Valentionis, Julius the veteran, Hesychius, Nicandrus, Marcianus, Callinicus, Dasius, Aemilianus, Marcellinus (tribunus), Petrus (milites), Dasius Marcellinus, Titus, Philus, Diocletianus, Licinius, Julianus, voluntary martyrs.

NOTE

- 1 Colegiul Tehnic „Mediensis” Mediaș; doctor în istorie.
- 2 *Notitia Dignitatum* 1876, XXXIX, XL, XLII.
- 3 Treadgold 2012, p. 83.
- 4 Allard 1900, p. 116.
- 5 Lactantius 1890, XI.
- 6 Eusebius 2005, VIII, IV, 3.
- 7 Cf. Barnes 1981, pp. 18-19; Cf. Woods 1992, pp. 128-134; Cf. Woods 2001, pp. 587-591; Burgess 1996, pp. 157-158; Cf. Potter 2004, p. 661, n. 17; Cf. Madgearu 2001, p. 116; Cf. Madgearu 2012, p. 205.
- 8 Cf. Woods 2001, pp. 587-591; Cf. Madgearu 2001, p. 116; Cf. Madgearu 2012, p. 205.
- 9 IGLR, nr. 236.
- 10 Madgearu 2001, p. 116; Madgearu 2012, pp. 204-205.
- 11 Madgearu 2001, p. 116; Madgearu 2012, pp. 204-205.
- 12 Ste. Croix 2006a, pp. 35-38.
- 13 Lactantius 1890, XI.
- 14 Lactantius 1890, XI.
- 15 Cătoi 2009, pp. 197-198.
- 16 Zeiller 1918, pp. 74-108; Bratož 2004a, p. 119; Bratož 2004b, pp. 231-232.
- 17 Allard 1900, p. 116.
- 18 Cătoi 2009, p. 205.
- 19 Cătoi 2009, p. 205.
- 20 Cătoi 2009, p. 206.
- 21 Eusebius 1999, I, 54, 1.
- 22 Eusebius 2005, X, VIII, 10.
- 23 Philostorgius 2007, V, 2a.

- 24 Philostorgius 2007, VII, 1.
- 25 Sozomenos 1855, V, XVII.
- 26 Theophanes 1997, p. 81; Teofan Mărturisitorul 2012, p. 72.
- 27 Theophanes 1997, p. 81; Teofan Mărturisitorul 2012, p. 72.
- 28 Allard 1900, p. 116.
- 29 Allard 1900, p. 116.
- 30 *Synaxarium*, col. 628; *Acta Sanctorum. Maii*, VI, p. 23.
- 31 *Synaxarium*, col. 628; *Acta Sanctorum. Maii*, VI, p. 23.
- 32 *Martyrologium Romanum* 2013, p. 213.
- 33 *Acta Sanctorum. Maii*, VI, p. 654.
- 34 *Acta Sanctorum. Maii*, VI, p. 654; Leclercq 1909, p. 417; Allard 1900, p. 119.
- 35 *Acta Sanctorum. Maii*, VI, p. 654; Leclercq 1909, p. 417; Allard 1900, p. 119.
- 36 *Acta Sanctorum. Maii*, VI, p. 654; Leclercq 1909, p. 418; Allard 1900, p. 120.
- 37 *Martyrologium Romanum* 2013, p. 216; Cf. Delehaye 1912, p. 269.
- 38 *Acta Sanctorum. Maii*, VI, p. 655; Leclercq 1909, p. 418; Allard 1900, p. 121.
- 39 *Martyrologium Hieronymianum* 1894, pp. 78-79; *Acta Sanctorum. Junii*, III, p. 526; *Martyrologium Romanum* 2013, p. 242; Cf. Delehaye 1912, p. 269.
- 40 Herodianus 1961, III, VIII, 5.
- 41 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 217; Leclercq 1909, p. 419; Allard 1900, p. 123.
- 42 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 217; Leclercq 1909, p. 420; Allard 1900, pp. 123-124.

- 43 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, pp. 217-218; Leclercq 1909, pp. 420-421; Allard 1900, p. 125.
- 44 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 218; Leclercq 1909, p. 421; Allard 1900, p. 126.
- 45 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 218; Leclercq 1909, p. 421; Allard 1900, p. 126.
- 46 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 218; Leclercq 1909, p. 421; Allard 1900, pp. 126-127.
- 47 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 218; Leclercq 1909, pp. 421-422; Allard 1900, pp. 127-128.
- 48 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 218; Leclercq 1909, p. 422; Allard 1900, p. 128.
- 49 *Acta Sanctorum. Junii*, IV, p. 218; Leclercq 1909, p. 422; Allard 1900, p. 128.
- 50 Atanasov 2007, pp. 19-21.
- 51 Atanasov 2007, p. 21; Atanasov 2009, p. 50.
- 52 *Synaxarium*, col. 854; Cf. Delehay 1912, p. 272.
- 53 Atanasov 2009, pp. 44-50.
- 54 Cumont 1897, p. 13; Leclercq 1909, p. 425; Cf. Rămureanu 1982, p. 249; Cf. Rămureanu 1987, p. 148.
- 55 Cumont 1897, p. 13; Leclercq 1909, p. 425; Cf. Rămureanu 1982, p. 249; Cf. Rămureanu 1987, p. 148.
- 56 Cumont 1897, p. 13; Leclercq 1909, p. 426; Cf. Rămureanu 1982, p. 250; Cf. Rămureanu 1987, p. 148.
- 57 Cumont 1897, pp. 13-14; Leclercq 1909, p. 426; Cf. Rămureanu 1982, p. 250; Cf. Rămureanu 1987, p. 149.
- 58 Cumont 1897, p. 14; Leclercq 1909, p. 426; Cf. Rămureanu 1982, p. 250; Cf. Rămureanu 1987, p. 149.
- 59 Cumont 1897, p. 14; Leclercq 1909, p. 427; Cf. Rămureanu 1982, p. 251; Cf. Rămureanu 1987, p. 149.
- 60 Cumont 1897, p. 14; Leclercq 1909, p. 427; Cf. Rămureanu 1982, p. 251; Cf. Rămureanu 1987, p. 149.
- 61 *Chronicon pascale*, I, 1832, p. 549; Theophanes 1997, p. 81; Teofan Mărturisitorul 2012, p. 72.
- 62 *Acta Sanctorum. Julii*, IV, pp. 373-374; Rămureanu 1982, p. 305; Cf. Rămureanu 1987, p. 179.
- 63 *Acta Sanctorum. Julii*, IV, pp. 374-375; Rămureanu 1982, p. 306; Cf. Rămureanu 1987, p. 180.
- 64 *Acta Sanctorum. Julii*, IV, p. 375; Rămureanu 1982, p. 306; Cf. Rămureanu 1987, p. 180.
- 65 *Synaxarium*, col. 627.3-628; Cumont 1897, pp. 11-16; Leclercq 1909, pp. 416-427; Rămureanu 1982, pp. 248-251; Cf. Cavalieri 1904, pp. 20-22.
- 66 Ste. Croix 2006b, pp. 153-200.
- 67 Ste. Croix 2006b, p. 153.
- 68 IGLR, nr. 194.
- 69 Barnea 1989, pp. 144-149.
- 70 *Synaxarium*, col. 830. 4.
- 71 *Martyrologium Hieronymianum* 1897, p. 101.
- 72 *Martyrologium Hieronymianum* 1897, p. 111; *Martyrologium Romanus* 2013, p. 350.
- 73 *Martyrologium Hieronymianum* 1897, p. 111.
- 74 *Acta Sanctorum. Januarii*, I, p. 82; *Fontes*, II, pp. 704/705.
- 75 *Martyrologium Hieronymianum* 1897, p. 5.
- 76 *Acta Sanctorum. Januarii*, I, p. 133; *Fontes*, II, pp. 704/705.
- 77 *Acta Sanctorum. Januarii*, I, p. 134; *Fontes*, II, pp. 706/707.
- 78 Mărculeț 2015, pp. 42-43.
- 79 Mirițoiu, Nicolăescu-Plopșor 1978, p. 206.
- 80 Mirițoiu, Nicolăescu-Plopșor 1978, p. 206.
- 81 Bogdan-Cătănicu, p. 20: <http://www.cimec.ro/arheologie/tropaeum/cetrb/basilicaa/index.html> (accesat 02. 12. 2015); Cf. Barnea 1978, p. 182.
- 82 Cățoi 2009, p. 204; Cf. Barnea 1978, p. 182.